

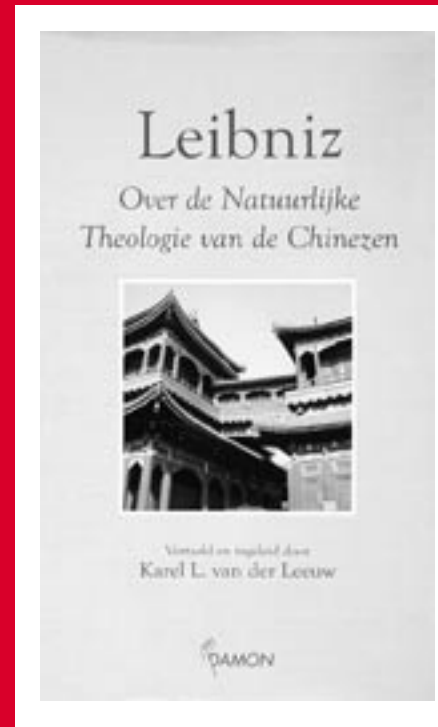
Leibniz: China's vriend in Europa

Een sappige roman over het seksleven van een tienermeisje in Shanghai en een omstreken biografie van Mao doen het in de boekhandel vast beter dan een onvoltooid en onuitgegeven manuscript van de Duitse filosoof Gottfried Wilhelm Leibniz (1646-1716) over de natuurlijke theologie van de Chinezen. Toch is deze Nederlandse vertaling van *Discours sur la théologie naturelle des Chinois* zeer de moeite waard, alleen al vanwege de boeiende introductie, die ongeveer even lang is als het traktaatje zelf. In die introductie beschrijft de vertaler, Karel L. van der Leeuw, de historische achtergrond van het *Discours* en gaat daarbij uitgebreid in op de vroege contacten tussen Europa en China in de zeventiende en achttiende eeuw en de confrontatie tussen de Verlichting en de Chinese cultuur die daaruit voortvloeide.

Nu elk Nederlands dorp een Chinees restaurant heeft, 'Made in China' hele winkels vult, Peking nog geen halve dag vliegen is en Chinese kranten met enkele muisklikken op het scherm verschijnen, is het moeilijk voor te stellen dat het Rijk van het Midden ooit onbekend terrein was. In Leibniz' tijd kwam kennis over China voornamelijk uit geschriften van missionarissen, die daar een eeuw eerder voor het eerst voet aan wal hadden gezet. De problemen die zij tegenkwamen waren vooral religieus van aard, maar hun botsing met de Chinese cultuur hield uiteindelijk een brede geletterde elite in het christelijke Europa bezig. Terwijl Spanjaarden en Portugezen elders op de wereld lokale bevolkingsgroepen eenvoudig konden dwingen hun eigen cultuur op te geven of aan te passen aan het christendom, hadden zij in China te maken met een eeuwenoude beschaving, een hechte samenleving en een goedgeordend

politiek systeem. De Chinezen zouden hun cultuur niet zomaar aan de kant zetten voor de religieuze overtuigingen van een groepje overzeese barbaren, ook al brachten die leuke speeltjes als wereldbollen en klokken mee. De botsing van de Europese christenen met de Chinese cultuur leidde tot een ware ritensrijd. Die ging om vragen als: Wat is de juiste vertaling van het woord God in het Chinees: *tianzhu* (Heer van de Hemel) of *shangdi* (Verheven Heer)? Hoe valt de christelijke nadruk op echtelijke trouw te rijmen met de Chinese praktijk van veelwijverij? En is de Chinese inheemse cultus – met offers door de keizer, de verering van Confucius en de wijdverbreide voorouderverering – nu wel of geen afgoderij? De vroegste missionarissen, zoals Matteo Ricci, waren China gunstig gezind en zo positief mogelijk

door Paul van Els

in hun berichtgeving over dit land. Latere missionarissen, zoals Maigrot, waren veel minder tolerant en dwongen het land een strikte interpretatie van het christendom op, waardoor de Chinese missie uiteindelijk jammerlijk mislukte.

Leibniz mengt zich in de discussie als een geboren optimist. In tegenstelling tot veel tijdgenoten heeft hij een langdurige en bijzonder brede interesse in China, die zich uitstrekte van geschiedenis, geneeskunst en filosofie tot taal, techniek en astronomie. Hij was onder de indruk van Chinese uitvindingen (zoals het buskruit en het kompas) en beschouwde China op het gebied van praktische filosofie en politiek zelfs superieur aan Europa. Zijn kennis van en bewondering voor China resulteerde aan het einde van de zeventiende eeuw in de publicatie van

het verzamelwerk *Novissima Sinica Historiam Nostrae Temporis Illustratura*. Als een rasoptimist benadrukt hij de overeenkomsten tussen Europa en China en bagatelliseert hij de vele verschillen. Ook ziet hij de contacten tussen Europa en China niet als een *clash of civilizations*, maar eerder als een *meeting of minds*. Leibniz uit, zoals Van der Leeuw schrijft, herhaaldelijk de angst dat China ooit Europa zal overvleugelen (een angst die nu overigens weer actueel is!) en doet verwoede pogingen om de uitwisseling van kennis tussen China en Europa te bevorderen. Het kan immers geen toeval zijn, zo schrijft Leibniz in 1697, dat aan weerszijden van het Euraziatische continent twee hoogwaardige culturen bestaan: "Misschien heeft de Hoogste Voorzienigheid deze ordening tot stand gebracht, opdat naarmate de meest beschaafde en op afstand levende volken hun handen naar elkaar uitstrekken, de volken daar tussenin geleidelijk tot een betere levenswijze zullen worden gebracht." Kortom, China en Europa kunnen van elkaar leren en de tussenliggende gebieden kunnen daar weer hun voordeel mee doen.

Leibniz gaat soms diep in op de vertaling en betekenis van Chinese filosofische begrippen en dat maakt van zijn *Discours* geen gemakkelijke lectuur. Toch biedt deze vertaling een fascinerende kijk op lang vervlogen tijden, waarin Europa en China zich het centrum van de wereld waanden. En Leibniz' gerichte kritiek op starre Europese christenen die van China volledige aanpassing eisen, blijkt soms weer uiterst actueel in een tijd als de onze, waarin religieuze contacten hebben plaatsgemaakt voor handelscontracten, maar waarin westerse leiders China nog regelmatig beoordelen (en veroordelen) vanuit de nieuwe dogma's van mensenrechten en democratie. Wil de nieuwe Leibniz opstaan? 友